

УДК 786.2(073)(075.8)

Казарцева Т. С.*

СУТНІСТЬ НОВИЗНИ МЕТОДИЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДИСЦИПЛІНИ “МЕТОДИКО-ВИКОНАВСЬКИЙ АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ” В ПОЕТАПНОМУ ФОРМУВАННІ ОСНОВ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

У статті обґрунтовується сутність новизни методичної концепції дисципліни “методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару” (МВА ПР) в поетапному формуванні основ педагогічної майстерності та педагогічні умови впровадження інтегрованого підходу в навчально-виховний процес ВНЗ культури і мистецтв I–II рівнів акредитації.

Ключові слова: методико-виконавська підготовка, інтегративний спецкурс, педагогічна майстерність.

Інтегративній сутності змісту мистецької освіти в наукових дослідженнях приділяється все більше уваги. Проблема інтегративного навчання, тобто вивчення одночасно спорідненого матеріалу з різних основ наук, визначення змісту та перспективності інтеграційних процесів в мистецтві, викладання фахових дисциплін, означення інтегративних якостей особистості вчителя музики, реалізація професійної діяльності педагога-музиканта на сьогодні є дуже актуальними.

Дослідження проблеми інтегративного навчання чітко прослідковуються у низці наукових праць відомих вчених-педагогів: Н. Гуральник, Н. Кічук, Т. Корольової, З. Левчук, С. Ліпської, Л. Лузіної, І. Малашевської, О. Олексюк, Г. Падалки, Т. Рейзенкінд, О. Хлебнікової, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін.

Досліджуючи становлення вітчизняної фортепіанної педагогіки, Н. Гуральник авторитетно обґрунтовує, що в контекстності фортепіанного навчання, в універсальних навчальних можливостях та виконавській варіативності інструмента фортепіано “... криється багатозначна інтеграційна сутність, яка проявляється навіть у самому процесі відтворення музики, в цілісності та взаємообумовленості психофізіологічного, ремісничо-піаністичного, інтелектуально-емоційного та художньо-творчого компонентів”. Дефініцію “фортепіанний клас” науковець розглядає “... як особистісно-діяльнісний концентр, в якому відбуваються процеси далекої і ближньої навчальної перспективи з інтеграційними процесами в змісті навчання” [2, с. 62–63].

Таким чином, фортепіанне навчання в мистецьких закладах I–II рівнів акредитації набуває значення науково-педагогічного феномену. Це дозволяє аналізувати і тлумачити зміст процесів, що в ньому відбуваються, з нових позицій. Новий погляд на інтеграційні процеси в методико-виконавській підготовці студентів-піаністів пов’язаний з ретроспективним осмисленням тенденцій становлення музичної освіти та її розвитку (Матеріали Всеукраїнських науково-практичних конференцій “Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи”, 2001–2011 рр.) [3].

У контексті обґрунтування сутності новизни методичної концепції дисципліни МВА ПР у поетапному формуванні основ педагогічної майстерності студентів-піаністів ми дотримувались трактування поняття інтеграції в загальнонауковому її розумінні як об’єктивного процесу об’єднання диференційованих раніше елементів у нову якість з ознаками цілісності. Це і визначило мету даної статті – окреслити практичну актуальність проблеми інтегративного навчання (вивчення одночасно спорідненого матеріалу з різних основ наук) у навчально-виховному процесі ВНЗ культури і мистецтв I–II рівнів акредитації.

* © Казарцева Т. С., 2012

Мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) визначити зміст та перспективність інтеграційних процесів в фортепіанній педагогіці у взаємозв'язку з іншими дисциплінами спеціального циклу; 2) окреслити інтегративні якості особистості вчителя музики.

Традиційна дисциплінарна модель реалізації змісту фортепіанного навчання в мистецьких ВНЗ I–II рівнів акредитації, зокрема в музичних училищах, забезпечувала підготовку поколінь фахівців відповідно до вимог часу. Вивчаючи методичні системи яскравих особистостей музичної освіти різних періодів її становлення (О. Алексеев, В. Барвінський, Л. Баренбойм, Г. Нейгауз, Г. Коган, С. Савшинський, М. Фейгін, Б. Яворський), знаходимо продовження історично усталеного у фортепіанній педагогіці принципу інтегрованого підходу до навчального процесу [1; 6].

Сучасний рівень викладання методики потребує подачі студентам матеріалів на високому науковому рівні та змістовному узагальненні, а також вимагає дослідницького підходу до аналізу проблем інструментального виконавства. В цілому такий підхід дозволяє сформувати основи педагогічної майстерності майбутнього педагога-піаніста. Адже, відомий майстер фортепіанної педагогіки М. Фейгін справедливо підкреслював, що прагнення звести всі педагогічні проблеми до оволодіння інструментом заважають встановленню тісного зв'язку конкретної методики з естетикою і педагогічною теорією.

Так, О. Щолокова зазначає: “Нового прочитання потребує викладання мистецьких дисциплін радянських часів. Те ж саме стосується й вивчення зарубіжного досвіду, організації мистецької освіти учнівської молоді. В цьому напрямку є лише поодинокі дослідження”. Далі авторка наголошує, що принцип гуманізації може реалізуватися шляхом збагачення змісту, методів і форм навчання, виховання, де передбачається більш глибока індивідуалізація навчального процесу, урахування досвіду і рівня досягнень студентів, за “... надання їм більшої самостійності у становленні власних суджень. Результатом такої діяльності стає творча особистість” [9, с. 13].

Результати аналізу професійної підготовки студентів музичних училищ до майбутньої педагогічної діяльності зумовили виявити ряд суперечностей між існуючими вимогами щодо фортепіанної підготовки і низьким рівнем практичних навичок в процесі навчання як основи удосконалення педагогічної майстерності. Цим і обумовлюється актуальність створення програми-конспекту з дисципліни “Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару” для студентів III–IV курсів музичного училища.

Розкриваючи можливості використання синергетичної парадигми як основи модернізації змісту вищої освіти і досліджуючи феномен художнього світовідношення, О. Олексюк у висновках зазначає про доцільність “... виділення системоутворюючих компонентів інтегративного знання, з яких складаються світоглядні рівні освоєння картини світу: світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння”. На її думку, у контексті зазначеного, способи діяльності синкретично зливаються, взаємно ототожнюються форми практичної діяльності, відповідно: пізнання світу, його ціннісне осмислення, творче перетворення і спілкування. І в цьому випадку “... світовідношення стає інтегративним елементом змісту мистецької вищої освіти” [7, с. 22].

Разом з тим, за О. Олексюк, синергетична парадигма орієнтує “на модернізацію існуючих і створення принципово нових інтегративних курсів, блоків навчальних предметів, їхніх варіативних модулів, що створюють базу для переходу до якісно нового опису процесів в освітніх системах” [7, с. 22].

Дидактичними умовами інтеграції є: наявність спільних цілей та завдань навчання, спільних об'єктів для засвоєння, використання єдиних понять та термінів, забезпечення єдиної логіки засвоєння навчальної інформації, що уможливить забезпечення інтеграції в системі споріднених дисциплін, зокрема фахових (фортепіано, фортепіанний ансамбль, камерний ансамбль, виконавська практика, методика, МВА ПР, АВС).

Класифікувати інтеграцію як педагогічну проблему дозволяє визначеність характеристик інтеграції. Тому, у створенні програми-конспекту МВА ПР автором-укладачем використано систематизацію характеристик, розроблену І. Козловською, згідно з якою:

- *цільові характеристики* дозволяють окреслити мету інтеграції, її результати (формування професійних умінь, наближення музично-педагогічної мети, завдань навчання до наповнення змісту професійної діяльності);
- *до змістових характеристик* належить логіко-змістова структура інтегративних процесів (елементи, рівні, масштаби та форми інтеграції);
- *структурні характеристики* інтегративних процесів відображають їх певну поетапність: I курс “Вступ до спеціальності”, II курс “Методика навчання гри на фортепіано”, “Основи психології та педагогіки”, III–IV курси “МВА ПР” і педагогічна практика, II–IV курси – факультатив “Вдосконалення індивідуальних здібностей”.
- *процедурні характеристики* дозволяють встановити шляхи здійснення інтеграції [4].

Таким чином, ми мали врахувати визначені напрями фортепіанної підготовки, які об’єднали б у собі суб’єктно-мотиваційний, процесуальний та творчий компоненти [8].

Такий підхід зумовив впровадження організаційно-методичної системи як механізму удосконалення рівня методико-виконавської підготовки в поетапному формуванні основ педагогічної майстерності студентів-піаністів III–IV курсів.

В основу моделі покладено взаємозалежність та взаємодію процесуальної та особистісної структур: зовнішнього навчально-виховного впливу та внутрішнього самовпливу (самовдосконалення, самокорекція, самопізнання, самореалізація, саморефлексія).

Ми поділяємо думку О. Щолокової, що перспективи розвитку студентів визначаються “...модернізаційними процесами, які спрямовані на створення нових освітніх стандартів, оновлення навчальних програм і дидактичних матеріалів, перегляд форм і методів навчання. Їх концептуальні положення характеризуються поглядами, згідно з якими у центр освітньої системи ставиться забезпечення саморозвитку і самовдосконалення суб’єктів у процесі оволодіння знаннями та вміннями, що дозволяє перейти на новий тип мислення і нові способи перетворення дійсності” [9, с. 14].

Мистецька педагогіка, зокрема фортепіанна – це педагогіка цінностей, основним змістом якої є постійні величини духовної культури людства і, як цілісна система, інтегрує вітчизняні традиції із сучасними інноваційними освітніми тенденціями, сприяє цілісності та системності підготовки студентів у ВНЗ культури і мистецтв I–II рівнів акредитації, ціннісному й смислово наповненню змісту навчання.

В зв’язку з цим, основною педагогічною умовою удосконалення методико-виконавської підготовки студента-піаніста стає подолання суперечності між необхідністю інтеграції дисциплін та реальним станом, де кожний викладач надає знання по своєму предмету і не навчає їх комплексному застосуванню. Змістові аспекти апробовано у ВНЗ культури і мистецтв I–II рівнів акредитації 2001–2011 рр. (м. Івано-Франківськ, Харків, Київ, Львів, Луганськ, Северодонецьк, Чернівці).

Оновлена навчальна програма-конспект “Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару” із спеціальності “Музичне мистецтво” спеціалізації “Фортепіано” призначена для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації на основі базової та повної загальної середньої освіти [5, с. 5–12].

Навчальна програма-конспект позначає всебічні грані педагогічної роботи викладача-піаніста і розкриває призначення дисципліни, її місце у системі підготовки фахівця. Програма укладена на основі освітньо-професійної програми підготовки молодшого спеціаліста і відповідає державним стандартам вищої освіти.

Дисципліна включає 2 кредити, 3 кредити ECTS, що складає 108 годин, з них аудиторних – 72 години, практичних – 72 години, самостійна робота – 36 годин. Програма розрахована на вивчення дисципліни протягом 3-х семестрів, має три розділи. Заняття практичні та самостійні.

Форми підсумкового контролю визначаються навчальним планом. III–IV курси, V, VI, VII семестри – заліки; IV курс, VIII семестр – державний іспит “Основи педагогічної майстерності”.

Важливим завданням викладачів (для оптимізації педагогічного процесу, його змісту, методів, організаційних форм діяльності) є прогнозування і створення ситуацій, за яких у студентів було б науково обгрунтоване розуміння ідеальної моделі “Я – педагог дитячої школи естетичного виховання (ДШЕВ)”.

Результати наших досліджень, критичний аналіз, перевірка практикою раніше запропонованих форм і методів контролю знань студентів з дисципліни МВА ПР, засвідчують про можливість та ефективність реалізації модульної системи та рейтингового контролю знань в організації навчального процесу.

У процесі розробки *алгоритму* діяльності викладача з віднайдення форм системи контролю (тестові завдання, анкети, технологічні картки-завдання, контролюючі програми тощо), слід ширше залучати самих студентів, навчально-пізнавальна діяльність яких спрямована під час контролю на оцінювання власних знань (*самоконтроль*) та знань своїх товаришів (*взаємоконтроль*).

Дисципліна “Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару” (МВА ПР) належить до циклу дисциплін професійно-практичної підготовки. В системі спеціальних дисциплін МВА ПР вивчається з опорою на знання студентів із методики навчання гри на фортепіано, історії фортепіанного виконавства, історії української музики, світової музичної літератури, психології, педагогіки тощо і *свідчить про інтегративний характер цієї дисципліни*, вимагає від студентів оперування поняттями з різних галузей наукових знань: історії, філософії, педагогіки, психології, мистецтвознавства, естетики тощо.

Мета дисципліни – підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності як “вчителя музики” (Г. Нейгауз) шляхом усвідомленого розуміння теоретичного музичного матеріалу; емоційного сприймання та виконання педагогічного репертуару для учнів-піаністів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів (ПСМНЗ); широко застосовувати асоціативні зв’язки між музичними творами, творами інших мистецтв та життєвими явищами; вільно і професійно використовувати спеціальну музичну термінологію у роздумах, висновках та узагальненнях щодо прослуханого чи виконаного твору; самостійно і творчо використовувати набуті знання, вміння та навички, креативні здібності в музично-педагогічній діяльності, реалізуючи високий рівень художнього мислення у творчому самовиявленні.

Завдання дисципліни – сприяти формуванню особистісно-ціннісного ставлення студентів до процесів, що відбуваються у вітчизняній музичній педагогіці на різних етапах її становлення; засвоєнню методико-виконавських знань, розвитку вміння здійснювати художньо-педагогічний аналіз музичних явищ і процесів; стимулювати творчу активність, спрямовану на виявлення та актуалізацію цінного практичного досвіду в галузі музичної культури та освіти, його екстраполяцію у власну пошуково-дослідницьку та музично-педагогічну практику майбутнього вчителя музики.

Вивчення студентами дисципліни МВА ПР передбачає *оволодіння знаннями*, а саме:

- цілісний підхід до історії фортепіанної педагогіки;
- принципи періодизації процесу розвитку української музичної педагогіки та особливості розвитку фортепіанної методики на різних історичних етапах;
- сучасні тенденції розвитку фортепіанної педагогіки і методики в Україні;
- основні методи психолого-педагогічного дослідження на основі процесів музично-педагогічного діагнозу.

Набуті знання дають змогу *сформувати вміння*: виявляти зв’язки між процесами розвитку музично-педагогічної, філософської та художньо-естетичної думки; формулювати особистісно-професійну позицію стосовно різних музично-педагогічних явищ і процесів, аргументувати

власні погляди для вирішення сучасних проблем художньо-педагогічної практики у методико-виконавському аналізі педагогічного репертуару.

Вивчення педагогічного репертуару ДШЕВ у взаємозв'язку з іншими дисциплінами спеціального циклу (методика, педагогіка та психологія, педпрактика, спеціальність, концерт-клас, фортепіанний ансамбль, вдосконалення індивідуальних здібностей), спричиняє набуття навичок самостійної роботи з текстом, розвиток умінь методично грамотно аналізувати музичні твори в залежності від рівня складності художнього змісту твору, його структурних закономірностей, виконавських прийомів, а також виконавсько-методичну доцільність його вивчення учнями-піаністами.

Автор-укладач наголошує на принциповій позиції – вивчати ПР за розділами, які рекомендовані в орієнтовно-тематичному плані і надають студенту бачення перспектив поетапного формування й розвитку всього комплексу знань, умінь, навичок учня ДШЕВ (донотний період навчання, 1–4 кл., 5–6 кл., 7–8 кл.). Крім того, вивчаючи ПР, студент повинен оволодіти навичками планування роботи з учнем із врахуванням диференційованого підходу, складаючи індивідуальну програму на півріччя для різних за здібностями й підготовкою учнів. А також вміння виявити комплекс музично-професійних і психологічних даних учня, об'єм та рівень засвоєння ним виконавських навичок у відповідності до вимог програми. Тому, на нашу думку, доцільно ознайомити студента із структурою музично-педагогічного “діагнозу” як показника педагогічної майстерності.

В основу структурування дисципліни МВА ПР покладено гуманістичний, проблемний та монографічний підходи.

Змісту дисципліни притаманна відкритість (для розширення і поглиблення) та варіативність (вилучення тих чи інших тем, введення нових, заміна тощо) відповідно до обсягу загального бюджетного часу, відведеного на вивчення навчальної дисципліни.

Структурування змісту дисципліни зумовило його *орієнтовно-тематичний план*, що конкретизує кількість годин на практичні заняття з кожної теми, а також на самостійну роботу. Обсяг часу передбачений навчальним та робочо-навчальним планом.

Відповідно до сучасних вимог ВНЗ I–II рівня акредитації (коледжі культури і мистецтв, музичні училища) в процесі розробки дисципліни до його змісту було введено комплекс практичних завдань, спрямованих на активізацію самостійної роботи студентів, підібрано низку усних *експрес-запитань*, тем для письмових *бліц-опитувань*, які спрямовані на перевірку вміння студентів швидко орієнтуватися в навчальному матеріалі й передбачають лаконічні відповіді.

Більш розгорнутих та аргументованих відповідей потребують міні-твори есе, різні види письмових робіт, що спрямовані на виявлення професійної позиції студентів стосовно тих чи інших музично-педагогічних явищ і процесів, а саме: варіанти комплексної контрольної роботи, “твір-роздум”, “моя професія”, “викладач очима студентів”, “моя перша зустріч з учнями музичної школи, їхніми батьками”, “мої перші сходи до педагогічної майстерності” тощо.

З метою активізації інтелектуальної діяльності студентів завдання для практичних занять (семінар, колоквиум) розроблялись із наголосом на самостійно-творчий компонент. Наприклад, до змісту практичних робіт входить моделювання гіпотетичних (уявних) відкритих тематичних уроків на різних етапах музично-технічного розвитку учнів ДШЕВ, підбір педагогічного репертуару, враховуючи їхню психолого-педагогічну характеристику, рівень музичних здібностей, фортепіанну підготовку.

При вивченні та закріпленні тем, присвячених сучасному розвитку фортепіанної педагогіки, студенти мають здійснювати порівняльний аналіз репертуарних збірників, навчально-методичних посібників, авторських шкіл, новітніх методичних напрацювань, що функціонують в Україні; порівнювати вітчизняний і зарубіжний досвід з визначенням власної професійної позиції тощо.

Для поточного контролю і самоконтролю навчально-пізнавальних досягнень студентів розроблено навчальні тести, мета яких – виявлення знань та вмінь студентів з фортепіанної педагогіки та методики.

В програмі подається орієнтовний перелік сучасних навчально-методичних посібників, а до основних тем з фортепіанної педагогіки і методики – в наявності список навчально-методичної літератури.

Таким чином, визначення цільових, змістових, структурних та процедурних характеристик фортепіанної підготовки студентів ВНЗ культури і мистецтв I–II рівнів акредитації уможливило подальшу розробку теоретичних основ та педагогічного моделювання для діагностики практичного впровадження інтегративного спецкурсу “Основи педагогічної майстерності”. Вважаємо, що новий, інтегративний за своєю специфікою спецкурс, певним чином узагальнить знання студентів-піаністів із музично-теоретичних та фахових дисциплін, допоможе сформулювати особистісний вимір завдань в майбутній професійно-педагогічній діяльності.

Список використаних джерел

1. Баренбойм Л. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства. / Л. Баренбойм. – Л. : Музыка, 1969. – 288 с.
2. Гуральник Н. П. Новый взгляд на интеграційні процеси в класі фортепіано. – Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – К. : НПУ, 2004. – Вип. 1 (6). – С. 59–66.
3. Казарцева Т. С. Інтерактивні технології методичного забезпечення педагогічної практики у вимірах спецкурсу “Основи педагогічної майстерності”. – Мистецька освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи: матеріали VI Всеукр. нау к.-практ. конф. (Луганськ, 23–25 берез., 2011 / відп. ред. Колеснікова В. В. – Луганськ, 2011. – С. 196–200.
4. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи): монографія / За ред. С. Гончаренка. / І. М. Козловська. – Львів: Світ, 1999. – 302 с.
5. Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару. Програма-конспект для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації / спеціальність “Музичне мистецтво”, спеціалізація “Фортепіано”. Казарцева Т. С. // ДМЦНЗКМ України, відп. за вип. Г. Д. Ремезова. – Івано-Франківськ : НАІР, 2011. – 144 с.
6. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. / Г. Нейгауз. – М. : Музыка, 1987. – 240 с.
7. Олексюк О. М. Синергетична парадигма і модернізація змісту мистецької освіти. – Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя) / За заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин: Вид. НДУ імені М. Гоголя, 2008. – № 4. – С. 20–23.
8. Падалка Г. М. Пріоритетні напрямки розвитку сучасної мистецької освіти. – Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць.– К. : НПУ, 2004. – Вип. 1 (6). – С. 15–20.
9. Щолокова О. П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей. – Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць / Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції “Гуманістичні орієнтири мистецької освіти” (Київ, 26–27 квітня 2007 р.). – К. : НПУ, 2007. – Вип. 4. (9). – С. 11–15.

The article deals with the validating essence of novelty of methodical conception of discipline of MPA PR in the stage-by-stage forming of bases of pedagogical trade and pedagogical terms of introduction of computer-integrated approach is grounded in the teaching and educational process of HEE of culture and arts of the I–II levels of accreditation.

Key words: *methodically-performance preparation, integrative special course, pedagogical trade.*